

Stanje, perspektive i razvoj Hrčaka

Hrčak promiče hrvatsku znanstvenu publicistiku

Znanstveni časopisi u malim zemljama, kao što je Hrvatska, važni su, jer štite izvrsnost lokalno relevantnih istraživanja, razvijaju terminologiju na hrvatskom jeziku, mladim znanstvenicima osiguravaju blisku suradnju i vođenje kroz proces objavljivanja rada, znanstvenicima omogućuju razvijanje uređivačkih i izdavačkih vještina u digitalnom okruženju, smanjuju jaz između znanosti i primjene u društvu.

Ove je godine najveći repozitorij časopisa u otvorenom pristupu u Europi – Hrčak, navršio deset godina. Veliki broj dobrih ideja nastane tijekom neformalnog druženja, pa je tako i ideja Hrčaka razvijena u Kazališnoj kavani, gdje smo satima i danima raspravljali o tome kakav Hrčak treba našim uredništvima časopisa, a kakav našim korisnicima – čitateljima. Ideja je polako dobivala čvrste obrise, a entuzijazam glavnog začetnika Tibora Tótha, proširio se brzo i na ostatak naše male družine. Tražeći partnera koji će nam pomoći na putu "od ideje do realizacije" Sveučilišni računski centar (Srce) nametnuo se kao logičan i kvalitetan izbor. Uz neveliku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Hrčak je svjetlo dana ugledao u veljači 2006. godine, a članovi malog Hrčak tima kao konačni cilj postavili su pred sebe "čak" 50 uključenih hrvatskih časopisa, što "bi se smatralo velikim i potpunim uspjehom Hrčak projekta". Već sredinom sljedeće, 2007. godine, Hrčak je uključivao više od 150 hrvatskih časopisa u otvorenom pristupu i time premašio sva naša očekivanja, dok danas uključuje 411 časopisa.

Osiguravajući zajedničku platformu za laganu i besplatnu objavu digitalne inačice znanstvenih, stručnih i popularnih časopisa i jedinstveno mjesto pristupa za sve čitatelje, Hrčak je uz to, već prije deset godina, snažno promovirao ideju razmjene metapodataka sa svim sličnim informacijskim sustavima, kao i ideju otvorenog pristupa znanstvenim informacijama. Multiplicirajući sadržaj hrvatskih časopisa Hrčak na najbolji mogući način diseminira i promiče hrvatsku znanstvenu publicistiku.

Izazovi malih znanstvenih zajednica

Znanstvene zajednice u manjim i slabije razvijenim zemljama suočavaju se s mnogim izazovima, koji u pravilu uključuju mala ulaganja u R&D, nedostatnu infrastrukturu, slabu povezanost znanosti i gospodarstva te nedovoljnu razinu dostupnosti i vidljivosti rezultata znanstvenih istraživanja (Velez-Cuartas, G., Lucio-Arias, D., & Leydesdorff, L. (2015)). Rezultati znanstvenih istraživanja u malim zemljama dijelom se objavljuju u domaćim časopisima čija vrijednost nerijetko nije prepoznata ni na globalnoj, ni na lokalnoj razini, dok je percepcija njihove kvalitete lošija od stvarne kvalitete.

Znanstveni i stručni časopisi u malim zemljama suočeni su sa slabom vidljivošću, poteškoćama u distribuciji, malim brojem pretplatnika/čitatelja, nedovoljnim financiranjem, slabom tehničkom podrškom, slabom čitanošću/citiranošću. Izdaju ih većinom sveučilišta ili strukovne udruge, a svoju kvalitetu nerijetko temelje na volonterskom radu i entuzijazmu pojedinaca. Kriteriji napredovanja

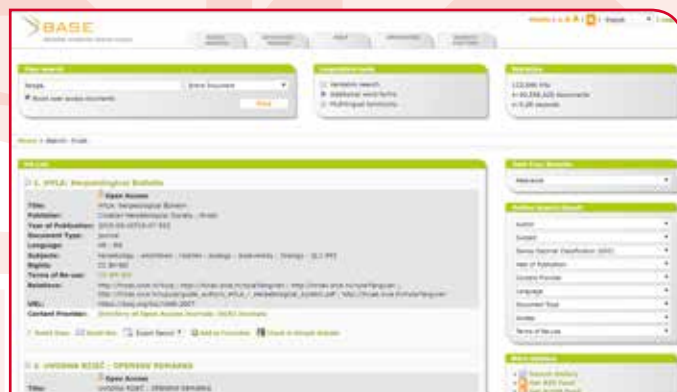

promoviraju koncept prestižnih časopisa visokih čimbenika utjecaja (IF) velikih komercijalnih izdavača koji snažno lobiraju braneći svoje interese, dok su lokalni časopisi, posebice iz STM područja, kroz prosudbene kriterije zanemareni i obezvrijeđeni.

Znanstveni časopisi u malim zemljama, kao što je Hrvatska, važni su jer štite izvrsnost lokalno relevantnih istraživanja (Leiden Manifesto), razvijaju terminologiju na hrvatskom jeziku, mladim znanstvenicima osiguravaju blisku suradnju i vođenje kroz proces objavljivanja rada od strane urednika, znanstvenicima omogućuju razvijanje uređivačkih i izdavačkih vještina u digitalnom okruženju, smanjuju jaz između znanosti i primjene u društvu, razmatranjem etičkih pitanja i znanstvene čestitosti pridonose razvijanju istraživačke i akademske kulture, pomažu u izgradnji reputacije lokalne znanstvene zajednice, utječu na razvoj prosudbenih kriterija osvještavajući činjenicu da se utjecaj objavljenog rada ne odražava isključivo kroz broj citata, omogućavaju znanstvenicima objavljivanje radova bez naplate ili uz vrlo malu naplatu objavljivanja, u usporedbi s Article Processing Charges (APC) prestižnih časopisa. Dodatno lokalna znanstvena publicistika potiče i korištenje materinskog jezika u znanstvenoj komunikaciji što je dobro kako za znanstvenike tako i za širu lokalnu zajednicu koja može čitati i koristiti objavljene rezultate bez jezičnih barijera.

Važnost Hrčaka kao zajedničke platforme

Uloga i važnost Hrčaka davno je nadrasla same informacije o broju uključenih časopisa, posjeta, prometa i dr. Hrčak je danas izrastao

Pristup Hrčaku preko repozitorija Base

u jednu suradničku platformu na lokalnoj i međunarodnoj razini. Koristeći mrežu Hrčak časopisa, uredništva dijele svoja iskustva i prakse, a na međunarodnoj razini Hrčak razmjenjuje podatke o objavljenim radovima korištenjem *Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting* (OAI-PMH) i *Dublin Core* (DC) sheme metapodataka. Ovakav pristup omogućio je prisutnost podataka o hrvatskoj znanstvenoj publicistici u poznatim repozitorijima kao što su Base i OAlster koje preuzimaju radove iz Hrčka od samih početaka, tj. punih 10 godina.

Protekle je godine Hrčak osigurao i razmjenu podataka s globalnim ZENODO repozitorijem koji uključuje publikacije svih zemalja Europske unije (EU) i služi kao infrastruktura OpenAIRE projektu. Cilj OpenAIRE projekta jest osigurati otvoreni pristup publikacijama i istraživačkim podacima, prvenstveno nastalim na projektima koje financira Europska komisija. Aktivnosti unutar OpenAIRE-a usmjerene su na poticanje izgradnje institucijskih repozitorija na akademskim i istraživačkim ustanovama zemalja članica EU. Implementirajući smjernice OpenAirea Hrčak je osigurao kompatibilnost, čime su hrvatski časopisi u otvorenom pristupu postali ravnopravnim dijelom zajednice europskog istraživačkog prostora.

Pogled na OpenAIRE smjernice na Hrčku

Sadržaj Hrčka redovno pobire i Google, prvenstveno za potrebe svog informacijskog sustava Google Scholar, koji sveobuhvatnošću uključenih informacija i mogućnostima koje nudi sve više konkurrira etabliranim (i skupim) bibliografskim bazama podataka kao što su Web of Science i Scopus. U tijeku su i pregovori s velikim izdavačkim kućama koje bi u budućnosti sadržaje indeksiranih časopisa za potrebe svojih baza podataka pobirale direktno iz Hrčka, umjesto iz nestandardiziranih tiskanih i digitalnih inačica časopisa.

Osim Google Scholar podatke o hrvatskim časopisima na Hrčku redovito pobiru i tražilice kao što su MSN i Yahoo. Robot najvećeg

svjetskog kataloga WorldCat, koji izrađuje OCLC, također pripada među redovite posjetitelje Hrčak repozitorija. Na kraju treba spomenuti i cijeli niz tematskih i institucijskih repozitorija koji pobiru i distribuiraju ciljane sadržaje iz Hrčka nastojeći uključiti radove određenog znanstvenog područja.

Uloga Savjeta Hrčka

Kako bi u svoj razvoj uključio znanstvenike, urednike časopisa i informacijske stručnjake, Srce je u srpnju 2014. godine imenovalo Savjet Portala znanstvenih i stručnih časopisa – Hrčak. Od tada grupa od devet stručnjaka u području izdavaštva i knjižničarstva usko surađuje s IT timom Srca te pokreće brojne aktivnosti važne za razvoj znanstvene publicistike u Hrvatskoj i šire. Savjet Hrčka zastupa interese korisničke zajednice kroz prikupljanje prijedloga za nove funkcionalnosti u Hrčku, poticanje interoperabilnosti s drugim sustavima u Republici Hrvatskoj i svijetu, razvijanje korisničkog sučelja i sl. Savjet razvija kriterije za uključivanje časopisa u Hrčak te radi na svim drugim aktivnostima vezanim uz razvoj Hrčak repozitorija.

Prijedlog budućih aktivnosti

Osim rada na novom *web*-sučelju koje će uključivati brojne nove funkcionalnosti, budući razvoj Hrčka bit će prvenstveno usmjeren na podršku naprednim trendovima u izdavaštvu i konceptu otvorene znanosti. U suradnji s uredništvima časopisa radit će se na unaprjeđivanju sadržaja časopisa (*beyond PDF*), uvođenju novih formata za objavu radova, semantičkog označavanja i standardnog modela za razmjenu podataka *Resource Description Frameworka* (RDF), različitih identifikatora na razini pojedinog rada (Digital Object Identifier – DOI ili Handle identifikator) i autora radova (ORCID). Uredništva će se sustavno poticati na primjenu etičkih standarda u znanstvenom izdavaštvu, a provodit će se također stalna izobrazba za potrebe urednika i autora. Bit će potrebno, pored publikacija, osigurati i pohranu istraživačkih podataka na kojima se publikacije temelje, što će uključivati plodnu suradnju s brojnim ustanovama i njihovim institucijskim repozitorijima. Pobiranje podataka bit će u budućnosti više kontrolirano i uključivat će širi set prilagođenih protokola kako bi se osigurala što kvalitetnija razmjena, a osigurati će se i razmjena podataka s Hrvatskom znanstvenom bibliografijom CROSB. Intenzivirat će se i aktivnost Hrčka na društvenim mrežama, posebice onima koje su popularne kod znanstvenika. Ovisno o potrebama znanstvene zajednice u Hrvatskoj, planira se i rad s citatima, čije bi izdvajanje osiguralo izradu citatnih analiza te razvoj i primjenu brojnih metrika, uključujući altmetriju.

Velez-Cuartas, G., Lucio-Arias, D., & Leydesdorff, L. (2015). Regional and Global Science: Latin American and Caribbean publications in the SciELO Citation Index and the Web of Science. *arXiv preprint arXiv:1510.02453*.

doc. dr. sc. Jadranka Stojanovski, Sveučilište u Zadru / Institut Ruder Bošković